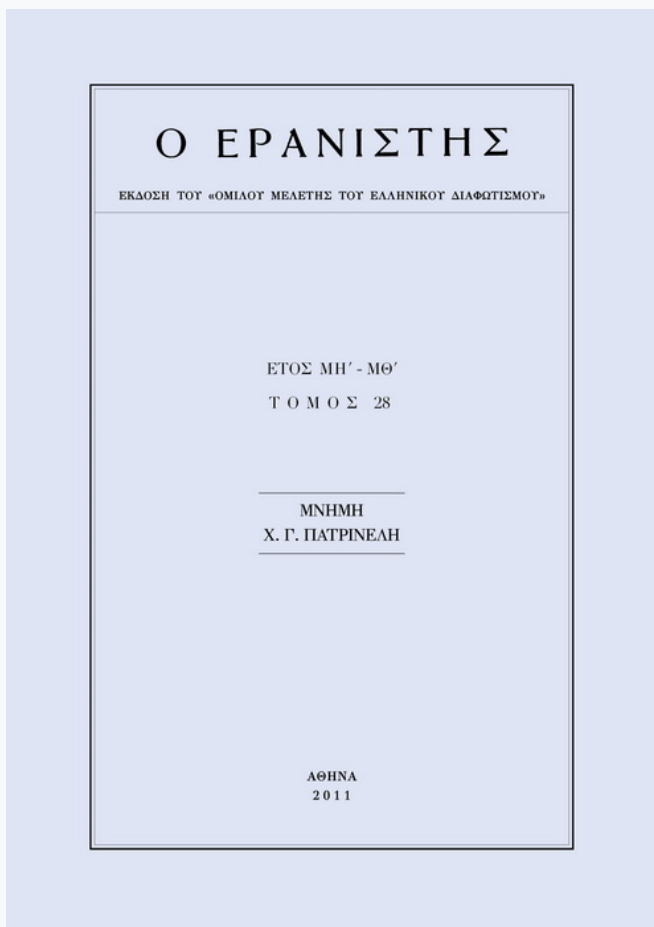


## The Gleaner

Vol 28 (2011)

In Memoriam of C. G. Patrinelis



### Ανιχνεύοντας νέα ευρήματα της κοραϊκής αλληλογραφίας

Στέριος Φασουλάκης

doi: [10.12681/er.144](https://doi.org/10.12681/er.144)

#### To cite this article:

Φασουλάκης Σ. (2011). Ανιχνεύοντας νέα ευρήματα της κοραϊκής αλληλογραφίας. *The Gleaner*, 28, 378–380. <https://doi.org/10.12681/er.144>

## ΑΝΙΧΝΕΥΟΝΤΑΣ ΝΕΑ ΕΥΡΗΜΑΤΑ ΤΗΣ ΚΟΡΑΪΚΗΣ ΑΛΛΗΛΟΓΡΑΦΙΑΣ

ΑΔΙΑΣΑΦΗΤΕΣ ΕΙΣΗΓΗΣΕΙΣ. Η έρευνα για την ανακάλυψη άγνωστων επιστολών του Κοραή και προς Κοραή που θα δώσει ένα νέο και κατά το δυνατόν πλήρες corpus τής κοραϊκής αλληλογραφίας είναι και πρέπει να είναι μία συνεχής προσπάθεια των ασχολουμένων με θέματα του Διαφωτισμού. Σ' αυτήν την έρευνα όφειλω όσες άγνωστες επιστολές έχω φέρει στη δημοσιότητα<sup>1</sup> και όσες θα μπορέσω άκόμη να φέρω. Όμως ό κύκλος δέν έκλεισε. Πριν από λίγα χρόνια είδαμε ότι κάποιες άγνωστες επιστολές έμφανίστηκαν και στό εμπόριο, έπομένως ή αναζήτηση πρέπει να είναι άδιάκοπη.

Μία εισήγηση που είχε γίνει τό 1983<sup>2</sup> άφησε έλπίδες δημοσιεύσεως και άλλων νέων εύρημάτων τής κοραϊκής αλληλογραφίας από προσωπικά άρχεία τής Εύρώπης και από έφημερίδες Γερμανίας και Αύστρίας καθώς και άλλα πολλά, αλλά δυστυχώς παρήλθαν σχεδόν τρεις δεκαετίες και τίποτε δέν έμφανίστηκε άπ' αυτά.

Η άλήθεια είναι ότι άμέσως μετά την ως άνω ανακοίνωση ό ύπογραφομένος και ή άείμνηστη Σταματία Ξυλά έπιδιώξαμε ιδιαίτερη συνάντηση στην Πολιτεία με τον έρευνητή, στον όποιο προτάθηκε ή κάλυψη των έξόδων, άν ό ίδιος αναλάμβανε την έκδοση όλων αυτών των —μη συγκεκριμένων πάντως— εύρημάτων του. Οί άπαιτήσεις όμως ήσαν ύπερβολικές, έγριζαν τά όρια του έξωφρενικού. Και, φυσικά, ύστερα από τόσα χρόνια σιγής, δέν ύπάρχουν περιθώρια έλπίδας.

ΜΕΤΑΞΥ ΣΟΒΑΡΟΥ ΚΑΙ ΑΣΤΕΙΟΥ. Τis ήμέρες του Πάσχα του 2008 μελετώντας στη Βιβλιοθήκη Κοραή (Χίος), είχα αϊφνίδια πρόταση να ξεναγήσω δύο κυρίες έπισκέπτριες τής Βιβλιοθήκης, οί όποίες δήλωσαν στη βιβλιοθηκάριο ότι έχουν στην ιδιοκτησία τους κάποιες επιστολές του Κοραή και ήθελαν να μάθουν περισσότερα γι' αυτές. Τους εξήγησα ότι άν

1. Στά περιοδικά *Χιακά Χρονικά* 10 (1978), 11-21, 15 (1983), 10-16 και 17 (1985), 43-51· *Μνημοσύνη* 9 (1984), 255-260 και 10 (1988), 263-268· *Δελτίον τής Ιστορικής και Έθνολογικής Έταιρείας τής Ελλάδος* 30 (1987), 177-184· *Ό Έραμιστής* 19 (1993), 188-192, και *Κεφαλληνιακά Χρονικά* 6 (1994), 257-264.

2. Πολυχρόνης Κ. Ένεπεκίδης, «Έρευνες γύρω από τη ζωή και τό έργο του Κοραή στα εύρωπαϊκά άρχεία και τις συλλογές χειρογράφων: 1955-1980. Η πολυεδρικότητα μις εύρωπαϊκής φυσιογνωμίας», *Πρακτικά Συνεδρίου «Κοραής και Χίος»*, τ. Β', Αθήνα 1985, σ. 313-330.

δὲν τίς ἰδῶ, δὲν μπορῶ νὰ τοὺς πῶ κάτι. Ὑπέθεσα ἀρχικὰ ὅτι μᾶλλον θὰ ἦσαν γνωστὲς καὶ δημοσιευμένες, ἀπὸ τὸ ἐνδιαφέρον τους νὰ μάθουν σὲ πόσα χρήματα θὰ μπορούσαν νὰ ἀποτιμηθοῦν οἱ ἐπιστολὲς ποὺ εἶχαν στὰ χέρια τους.

Ἡ πρώτη, λοιπόν, κυρία μοῦ εἶπε ὅτι μία ἐπιστολὴ τοῦ Κοραῆ εἶχε ἀγοράσει ὁ γιός της, ὁ ὁποῖος εὐρισκόταν στὴν Αὐστραλία, ὅπου ἐργαζόταν. Ζήτησα τὴ διεύθυνσή του γιὰ νὰ τοῦ γράψω καὶ νὰ τοῦ ζητήσω ἓνα ἀντίγραφο. Μοῦ ὑποσχέθηκε ὅτι θὰ μοῦ τὴν ἔδινε ἀργότερα, στὴν Ἀθήνα. Πράγματι, ὕστερα ἀπὸ νέα τηλεφωνικὴ ἐπικοινωνία, τὸν Ἰούνιο, μοῦ ἔδωσε ὄνομα καὶ διεύθυνση τοῦ γιοῦ της στὴν Αὐστραλία, στὸν ὁποῖο ἔγραψα ζητώντας στοιχεῖα τῆς ἐπιστολῆς (ἀποδέκτη, χρονολογία κλπ.). Σχετικὰ σύντομα μοῦ τηλεφώνησε ὁ κάτοχος ἀπὸ τὴν Αὐστραλία καὶ μοῦ ὑποσχέθηκε νὰ μοῦ στείλει φωτοαντίγραφο γιὰ νὰ ἀπαντήσω στὸ ἐρώτημά του σὲ πόσα χρήματα θὰ κοστολογούσα τὴν ἐπιστολὴ ποὺ ἀγόρασε. Ἀπέφυγε πάντως νὰ μοῦ δώσει ἔστω καὶ προφορικῶς στοιχειώδεις πληροφορίες γιὰ τὴν ἐπιστολὴ τῆς κατοχῆς του, παρὰ τὴν ἐπιμονή μου. Καὶ ἐδῶ ἀκολούθησε σιγή. Θεώρησα τότε ὅτι δὲν ἔπρεπε νὰ ἐπανεέλθω. Ἡ ἐπάνοδος μᾶλλον κακὸ θὰ ἀπέφερε παρὰ καλὸ.

Ἡ δευτέρη κυρία, φίλη τῆς προηγούμενης, ἡ ὁποία ἰσχυρίστηκε ὅτι εἶχε καὶ αὐτὴ κάποια ἐπιστολὴ τοῦ Κοραῆ μέσα σὲ πλαίσιο—ὅπως τὴν ἤρε ἀπὸ τοὺς δικούς της ποὺ τὴν ἔκαμαν κάδρο— ὄρισε μία συνάντηση σὲ ζαχαροπλαστεῖο τῆς πλατείας Συντάγματος. Χάρηκα γιὰ τὴν ἀνταπόκριση ἀλλὰ ἀμέσως ἀπογοητεύθηκα ἀπὸ τὸ πλαισιωμένο («εὕρημα»). Ἐπρόκειτο γιὰ τὸ γνωστὸ πανομοιότυπο τσιγκογράφημα ποὺ περιέλαβε ὁ Ι. Ἰσιδωρίδης Σκυλίσης στὶς μεταφράσεις: Μολιέρου, *Ἄριστα ἔργα*, Τεργέστη 1871. Τῆς ἐξήγησα ὅτι ὄχι μόνο ἦταν πολὺ γνωστὴ ἡ ἐπιστολὴ της ἀλλὰ καὶ ὅτι ἐπρόκειτο γιὰ μία «φωτογραφία» (μέρους μάλιστα) τοῦ αὐθεντικοῦ<sup>3</sup> καὶ συνεπῶς δὲν εἶχε καμία ἰδιαίτερη ἀξία. Τῆς συνέστησα πάντως νὰ κρατήσῃ τὸ κάδρο της εἰς ἀνάμνησιν τοῦ Κοραῆ. Φύγαμε καὶ οἱ δύο ἀπογοητευμένοι, ἐγὼ διότι ἡ ἐπιχείρηση δὲν ἀπέδωσε κάτι νέο, ὡς ἤλπιζα, καὶ ἐκείνη διότι δὲν ἄξιζε κάτι τὸ ἀπόκτημά της, στὸ ὁποῖο φαίνεται, κατὰ τὰ λεγόμενά της, ὅτι εἶχε στηρίξει κάποιες χρηματικὲς προσδοκίες. Ἔτσι ἡ ἔρευνα ἀπέληξε σὲ φενάκη. Τέτοιες ἀπογοητεύσεις ἐντούτοις δὲν ἀποθαρρύνουν τὸν ἐρευνητὴ ποὺ συχνὰ ἔχει τὴν ἱκανοποίησιν τοῦ νέου εὕρηματος, ὅπως μοῦ συνέβη ἐπανειλημμένα.

3. Ἐπιστολὴ τῆς 5ης Σεπτεμβρίου 1816. Τὸ πλῆρες κείμενο στὴν ἐκδοσὴ τῆς κοραϊκῆς *Ἀλληλογραφίας* τοῦ ΟΜΕΔ, τ. Γ' (1810-1816), Ἀθήνα 1979, ἀρ. 708. Ἡ λιθογραφημένη σύντομη ἐπιστολὴ, ἀποσπασμένη ἀπὸ τὴν ἐκδοσὴ τοῦ Ι. Ι. Σκυλίσης, ἔγινε συλλεκτικὸ ἀντικείμενο καὶ ἀπὸ ἄλλους, βλ. Τριαντ. Ε. Σκλαβενίτης, «Τύχες τῆς ἀπὸ 5-9-1816 ἐπιστολῆς τοῦ Α. Κοραῆ (Μολιέρου, Κοκκινάκης, Σκυλίσης καὶ λιθογράφος)», *Μνήμων* 26 (2004), 227-230.

Ο ΚΟΡΑΗΣ ΔΙΑΔΙΚΤΥΩΜΕΝΟΣ. Λίγα χρόνια πριν από τις τελευταίες απογοητεύσεις είχε φανεί μια ακτίνα αισιοδοξίας. Μοῦ ἔφθασε ἡ πληροφορία ὅτι στὸ διαδίκτυο εἶχε ἀναρτηθεῖ μία ἐπιστολὴ τοῦ Κοραῆ. Ἔσπευσα νὰ τὴν ἰδῶ καὶ διαπίστωσα ὅτι ἦταν ἀγνωστή. Κάποιος ἄγγλος παλαιοπώλης ἔχοντάς τὴν πρὸς πώληση τὴν ἀνήρτησε στὸ διαδίκτυο, μέσω τοῦ ὁποίου καὶ πούληθηκε, ἀλλὰ χωρὶς νὰ δίδονται πληροφορίες γιὰ τὸν ἀγοραστή. Ἀπὸ μιὰ πτωχὴ ἀπεικόνισή της στὸ διαδίκτυο διαπίστωσα ὅτι πράγματι ἦταν αὐτόγραφη ἐπιστολὴ τοῦ Κοραῆ πρὸς κάποιον Φραγκιάδη καὶ ἔφερε ἡμερομηνία 30 Ὀκτωβρίου 1826. Τελικὰ ἡ ἐπιστολὴ δημοσιεύθηκε ἐν μέρει στὸν κατάλογο δημοπρασιῶν τοῦ κ. Πέτρου Βέργου,<sup>4</sup> καὶ ἐξ ὀλοκλήρου ἀπὸ τὸν κ. Δ. Ἀποστολόπουλο.<sup>5</sup> Μένει πρὸς ἀναζήτηση ἡ ἐπιστολὴ τοῦ Στεφ. Φραγκιάδη πρὸς τὸν Κοραῆ (22 Ὀκτωβρίου 1826), ἀπὸ τὴν ἀλληλογραφία τῶν ὁποίων μία μόνο ἐπιστολὴ γνωρίζομε (27 Σεπτεμβρίου 1820), ἐνῶ ὁ Φραγκιάδης ἀναφέρεται συχνὰ σὲ ἐπιστολὰς τοῦ Κοραῆ μεταξὺ 1820 καὶ 1822.<sup>6</sup>

Μὲ τὴν εὐκαιρίαν ἃς σημειωθεῖ ὅτι ἀπὸ τὴν οἰκογένεια Φραγκιάδου ὁ πιὸ γνωστὸς εἶναι ὁ μητροπολίτης Χίου Πλάτων (κατὰ κόσμον Παντολέων) ἀλλὰ, μέσα στὸν 19ο αἰῶνα, πάρα πολλὰ ἄλλα μέλη τῆς οἰκογένειας εἶναι γνωστά, τὰ ὁποῖα ἔδρασαν ὡς ἔμποροι στὴ Χίο, τὴ Σμύρνη, τὸ Λονδίνο, τὸν Πειραιᾶ, τὴν Κωνσταντινούπολη, τὴν Καλκούτα κ.ἄ.

Ἀπὸ τὴν τρίτη αὐτὴ περίπτωση ὅσο καὶ ἀπὸ ἐκείνη τοῦ ἀγοραστῆ τῆς Αὐστραλίας γίνεται φανερὸ ὅτι ἡ κοραϊκὴ «ἐπιστολικὴ κοινολογία» δὲν φυλάσσεται μόνο σὲ ἀρχεῖα καὶ βιβλιοθηκὲς ἀλλὰ βγῆκε στὸ ἐμπόριο καὶ μάλιστα μὲ σύγχρονα μέσα. Νέες ἀναζητήσεις λοιπόν. Ἐντούτοις ἡ περιπέτεια τῶν ἀναζητήσεων εἶναι εὐχάριστη καὶ χρήσιμη.<sup>7</sup> Πολλὰ μποροῦν νὰ διδαχθοῦν οἱ ἐρευνητές.

ΣΤΕΡΙΟΣ ΦΑΣΟΥΛΑΚΗΣ

4. *Παλαιὰ καὶ σπάνια βιβλία* ἀρ. 33 (Νοέμβριος 2001), 23-24.

5. Δημ. Γ. Ἀποστολόπουλος, «Κοραῆς καὶ Ι. Π. Κοκκώνης. Νεότερα στοιχεῖα γιὰ τὶς σχέσεις τους τὸ 1826», *Ὁ Ἐραμιστὴς* 23 (2001), 280.

6. Π.χ. στίχοι ἀρ. 876, 893, 956, 957 τῆς ἐκδόσεως ΟΜΕΔ.

7. Ἀπὸ τὸ 1984 ποὺ ἐκδόθηκε ὁ τελευταῖος, ἕκτος, τόμος τῆς *Ἀλληλογραφίας Κοραῆ* ἔχουν δημοσιευθεῖ εἴκοσι δύο, ἴσως καὶ περισσότερες, ἀπὸ καὶ πρὸς Κοραῆ ἐπιστολές.